

تأملی بر مفهوم توسعه ی درونزا در بناهای مسکونی کلانشهر تهران و ضرورت آن در مشارکت شهروندان

رضا کشاورز نوروبور^۱

تاریخ دریافت: ۹۸/۱/۱۵

دکتر هادی محمودی نژاد^{۲*}

تاریخ پذیرش: ۹۸/۲/۱

دکتر ایرج اعتصام^۳

چکیده

جای شک نیست که پایتخت، نخست شهر و کلانشهر ملی کشور، تهران، به دلیل مسائل و مشکلات متعدد اجتماعی، اقتصادی، زیرساختی و زیست محیطی و از جمله مسکن؛ به مرحله بحران شدید رسیده است. سیاست توسعه درون زا، از جمله سیاست های سه گانه توسعه شهری است که می تواند پاسخگوی بسیاری از نیازهای مردم از جمله اسکان سرریز جمعیت شهری و ارتقای سرانه های خدمات شهری باشد و مادامی که در شهر ظرفیت لازم وجود دارد، استفاده از سایر سیاست های توسعه شهری، تحمیل هزینه های اضافه بر کیفیت زندگی است. در دهه های اخیر نیز در خصوص چگونگی برنامه ریزی و طراحی پروژه های میان افزا به منظور ارتقاء کیفیت زندگی تلاشهای بسیاری شده است. لغت درونزا ریشه در علم گیاهشناسی دارد. درونزا (اندوژن) گیاهی است که با رشد بافت آوندی و سلولی در میان بافتهای موجود به گونه ای ناتمام نمو میکند. توسعه درونزا توسعه ای است که از درون اقتصاد و بوسیله نظامی که فرایند تولید را هدایت میکند تعیین میشود. توسعه درونزا توسعه ای خودمدار است اما به معنی بازگشت به گذشته و یا انزوا نیست بلکه مفهوم آن تکیه بر خود و تعامل با دنیای خارج است. در این مقاله با هدف معرفی رویکرد توسعه درون زا به شناخت عوامل موثر در پیاده سازی آن پرداخته شده و با بررسی دقیق آنها سعی خواهد شد، معیارهای صحیح انتخاب نقاط مطلوب برای توسعه درونزا تبیین شود. روش تحقیق، «توصیفی-تحلیلی» و روش «دلفی و کیو» همراه با «روش پیمایشی» از نوع «مصاحبه و پرسشنامه» بوده است. نتایج تحقیق حاضر نشان میدهد که محرمیت فضایی، سبک شناسی معماری بومی ایرانی، الگوهای ساخت بومی، هویت ملی و ایرانی، انعطافپذیری فضایی، امنیت و محرمیت فضایی، مصالح و تکنولوژی بومی، نما، وضعیت نماکاری و نوع مصالح آن، توسعه درونی از طریق توجه به نحوه ساخت و توقعات و سلايق مردم از مسکن، توسعه درونی از طریق توجه به مصالح و تکنولوژی، توسعه درونی از طریق توجه به ظرفیتهای درونی، بومی و ملی در سبکها و مشارکت سازی اجتماعی در فرایندهای طراحی و برنامه ریزی معماری مهمترین معیارهای طراحی مسکن با رویکرد توسعه درونزا می باشند.

کلیدواژه: توسعه، توسعه درون-زا، کلانشهر تهران، مسکن، مشارکت، مبانی توسعه درونزا.

^۱ دانشجوی دکتری، گروه معماری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

^۲ استادیار گروه معماری، واحد مهدیشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، مهدیشهر، ایران (نویسنده مسئول) hadi_urban@yahoo.com

^۳ استاد، گروه معماری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

این مقاله مستخرج از رساله دکتری رضا کشاورز نوروبور با عنوان (تبیین قواعد طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران بر مبنای توسعه درون زا) است که با راهنمایی دکتر هادی محمودی نژاد و مشاوره دکتر ایرج اعتصام در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران انجام یافته است.

مقدمه

رشد شتابان جمعیت شهرنشین، هجوم جمعیت مهاجر به شهرهای بزرگ کشور به‌ویژه تهران و لزوم ارائه خدمات شهری متناسب با نیازهای جمعیت شهرنشین، ضرورت به‌کارگیری ظرفیت‌های موجود شهر در حوزه توسعه درون‌زا را نمایان می‌سازد. بدین‌منظور لازم است که به‌جای توسعه و رشد بی‌رویه شهر به صورت افقی، از طریق پر کردن بافت موجود شهر و تغییر کاربری بناهای نامتجانس و آلوده‌کننده، به رشد و توسعه پایدار شهر دست یافت. از سوی دیگر اقتضای زندگی شهرنشینی امروز چنین است که شهرها مکانی برای زندگی، کار و تفریح باشند و الگوی سکونت در حومه‌ها، کار با تحصیل در مراکز شهری جذابیت کمتری برای بسیاری از شهروندان دارد. در پیاده‌سازی این توسعه انتخاب نقاط مناسب و مطلوب برای توسعه از اهمیت بالایی برخوردار است و شناسایی این نقاط مستلزم درک صحیح عوامل و مؤلفه‌های مرتبط و موثر در توسعه میان‌افزا است. لذا رشد شهری و مفهوم توسعه شهری از جمله پدیده‌های مهم عصر جدید زندگی اجتماعی تلقی می‌گردد. شهرها به تدریج با واقعیاتی چون فزونی جمعیت و تراکم کالا و فعالیت به‌عنوان بخشی از حیات خود مواجه می‌شوند. رویکردهای مختلف رشد شهری، ممکن است به حذف تدریجی شبکه سنتی زندگی شهری و انطباق یافتن با اشکال تازه مناسبات اقتصادی و اجتماعی منجر شوند. این رویکردها از زوایای گوناگون به ابعاد اجتماعی، زیبایی‌شناختی و روان‌شناختی توسعه و عمران شهرها معطوف‌اند و کم و بیش در تغییر و اصلاح روندهای جاری زمان و بعد از آن تاثیر می‌گذارند. تبعات این قضیه عبارت از حاشیه‌نشینی گسترده، انبوهی فقر شهری و در غیاب هویت فرهنگی و انحطاط اخلاق شهروندی است. این روند به مرور زمان موجب رشد بی‌رویه شهرها به سمت پیرامون و یا رشد پراکنده شهرها شده است. این درحالی است که به موازات رشد افقی شهر به سمت حومه و پیرامون و از بین رفتن اراضی و محیط‌زیست طبیعی اطراف شهر، برخی فضاها در درون شهر رها شده و از روند توسعه بازمانده‌اند. این فضاها رها شده که در نوشتارهای «نوشهرگرایی» با نام اراضی ذخیره برای «توسعه میان‌افزا» خوانده می‌شوند، از آن حیث دارای اهمیت‌اند که به‌سبب استقرارشان در درون شهرها، دارای تأسیسات با تجهیزات زیرزمینی و روزمینی و دسترسی مناسب به مراکز خدماتی و مزایایی از این دست‌اند. ازجمله در بسیاری از شهرهای قدیمی ایران، هسته اولیه شهر که در قالب بافت فرسوده، تاریخی و دارای ارزش مورد توجه قرار می‌گیرد، چنین پتانسیلی دارد (رفیعیان و دیگران ۱۳۸۹، ۲۳). سیاست توسعه میان‌افزای شهرها یکی از سیاست‌های سه‌گانه توسعه شهری است که در کنار دو سیاست توسعه شهری متصل یا پیوسته (ایجاد شهرک‌های متصل به شهر و در محدوده رسمی شهر) و سیاست توسعه مفصل یا ناپیوسته شهری ایجاد شهرهای جدید با فاصله از مادر شهر) مطرح می‌شود. برخی این سیاست را دارای مزیت‌های متعددی نسبت به دو سیاست دیگر می‌دانند و معتقدند شهرهای موجود کشور از طریق توسعه میان‌افزا تا سالیان زیادی می‌توانند پاسخ‌گوی بسیاری از نیازها از جمله اسکان سرریز جمعیت شهری و ارتقای سرانه‌های خدمات شهری باشند و تاکید دارند مادامی که در درون شهر موجود ظرفیت لازم وجود دارد، استفاده از سایر سیاست‌های توسعه شهری هزینه اضافی بر مردم و دولت تحمیل می‌کند. بحث توسعه میان‌افزا اولین بار در سال ۱۹۷۶ در کنفرانس هیبت در کانادا مطرح شد (ارجمند عباسی ۱۳۸۷، ۲) و سه سال بعد، در سال ۱۹۷۹، انجمن املاک و مستغلات آمریکا

رسمًا این مفهوم را تعریف کرده و در راستای اهداف اقتصادی به کار گرفت (Hudnut, 2001:1). در سال ۱۹۸۹ پس از برگزاری کنفرانس برانلند، گزارش WCED منتشر شد که به طور روشن به توسعه پایدار اشاره می‌کند. یک سال بعد و متأثر از این سند، گزارش سبز CEC در سال ۱۹۹۰ میلادی تهیه شد و در ۱۹۹۳ میلادی دستورکار ۲۱ سران انتشار یافت. این استاد که با محوریت موضوع توسعه پایدار تهیه شدند، همگی کمابیش متأثر از پارادایمی بودند که بعد از دهه ۷۰ مبنی بر توسعه میان‌افزا شکل یافت، و هر کدام بخشی از این مفهوم را توسعه داده و آن را غنی ساخته‌اند. مفهوم توسعه میان‌افزا در طی این روند تکامل پیدا می‌کند. این نوع از توسعه که ابتدا در چارچوبی اقتصادی تعریف و تبیین می‌شود.

توسعه درونزای شهر بر خلاف سایر سیاست‌های توسعه شهری با توجه به اینکه در بستر موجود و با حضور ساکنان و شهروندان و واحدهای همسایگی صورت می‌پذیرد موضوعی پیچیده، چندوجهی، میان‌بخشی و حتی فرابخشی است، که نه فقط امری کالبدی است بلکه دارای ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی نیز هست^۴. در توسعه میان‌افزا، به جای گسترش افقی، شهر به صورت عمودی گسترش می‌یابد، بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری احیا، بهسازی و نوسازی می‌شوند و اراضی بایر و رها شده شهری به کار گرفته می‌شوند.

روش تحقیق

در پژوهش مرتبط با موضوع تحقیق از روش‌های تحقیق متعلق به علوم رفتاری که شامل رشته‌های روانشناسی، مدیریت، علوم تربیتی و... می‌شود، استفاده گردیده است. در ابتدا بهتر آن است که رویکرد کلی مقاله از منظر جهان‌بینی اتخاذ شده و نتایج مورد نظر آن بررسی گردد. در پژوهش علوم رفتاری از منظر جهان‌بینی و نوع مثال فکری (پارادایم) که محقق انتخاب می‌نماید، با دو رویکرد روبرو هستید که عبارتند از:

۱. رویکرد خردگرایانه

۲. رویکرد طبیعت‌گرایانه (سرمه، بازرگان و حجازی ۱۳۸۵، ۷۷).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

^۴ برای آگاهی از منابع توسعه درونزا که در متن نقل غیر مستقیم از آنها استفاده شده است رجوع شود به:

- Gill, Indermit S. 2009. Reshaping Economic Geography. In World Development Report, edited by W. Bank. Washington, DC: World Bank.
- Gordon, Ian R., and Philip McCann. 2000. Industrial Clusters: Complexes, Agglomeration and/or Social Networks? *Urban Studies* 37 (3):513-532.
- Goyal, Sanjeev, and Sumit Joshi. 2003. Networks of collaboration in oligopoly. *Games and Economic Behavior* 43 (1):57-85.
- Granovetter, Mark. 1985. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology* 91 (3):481-510.
- Gualini, Enrico. 2004. Regionalization as 'experimental regionalism': the rescaling of territorial policy-making in Germany. *International Journal of Urban and Regional Research* 28 (2):329-353.
- Kull, Michael. 2009. Local and Regional Governance in Finland. A Study on Institutionalisation, Transformation and Europeanization. *Halduskultuur* 10:22-39.
- Li, John Shuhe. 2003. Relation-based versus Rule-based Governance: an Explanation of the East Asian Miracle and Asian Crisis. *Review of International Economics* 11 (4):651-673.
- Lowe, P., and P. Allanson. 1996. Blueprint for a rural economy. In *The rural economy and the British countryside*, edited by P. Allanson and M. Whitby: Earthscan.

از نظر پارادایم خردگرایانه «واقعیت چیزی است که فرد می‌تواند به وسیله حواس خود آن را تجربه کند». با استفاده از این پارادایم می‌توان متغیرهای تشکیل‌دهنده یک فرآیند پیچیده را بطور جداگانه از یکدیگر بررسی نمود. به عکس پارادایم طبیعت‌گرایانه بر این اصل استوار است که واقعیت چیزی نیست که همه افراد آن را بتوانند به طور یکسان مشاهده نمود و تجربه مشابهی از آن داشته باشند. و همچنین تقسیم یک پدیده پیچیده به اجزاء و مطالعه هر یک از اجزاء را راهی می‌دانند که الزاماً ما را به شناخت کامل از آن پدیده نمی‌رساند که این دو دسته پارادایم پایه و اساس دو دسته روش تحقیق می‌باشند که عبارتند از:

۱. روش‌های کمی^۵

۲. روش‌های کیفی^۶

در مقاله حاضر که به جنبه‌های مطلوبیت‌سنجی مسکن با تاکید بر اصول توسعه درون‌زا می‌پردازد تا حدودی جهان بینی موردنظر دارای رویکرد طبیعت‌گرایانه بوده است. در نتیجه از روش‌های کیفی در تحقیق استفاده خواهد شد. از منظر نتیجه تحقیق نیز، تحقیق مذکور تصمیم‌گرا می‌باشد. در برخی از نوشته‌های مرتبط با پژوهش‌های علوم رفتاری تحقیقات به دو دسته نتیجه‌گرا و تصمیم‌گرا تقسیم می‌گردند که محقق در تحقیقات نتیجه‌گرا تنها به دنبال یافتن پاسخ مسئله‌ای می‌باشد و به دنبال آن کاربردی را مترتب نشده است در صورتی که هدف پژوهشگر در تحقیق تصمیم‌گرا علاوه بر یافتن پاسخ مسئله استفاده از آن در تصمیم‌گیری می‌باشد که این مقاله نه تنها به دنبال جواب سوال‌های تحقیق می‌گردد، بلکه سعی دارد که از نتایج این تحقیق در تصمیم‌گیری‌های برنامه‌ریزی مسکن با رویکرد توسعه درون‌زا استفاده نماید. بطور کلی برای دسته‌بندی روش‌های تحقیق دو ملاک وجود دارند که عبارتند از:

۱. هدف تحقیق

۲. شیوه گردآوری داده‌ها.

همچنین، تحقیقات علمی بر اساس ملاک هدف تحقیق بر سه دسته‌اند:

۱. تحقیقات بنیادی

۲. تحقیقات کاربردی

۳. تحقیقات تحقیق و توسعه.

هدف از تحقیقات بنیادی آزمون نظریه‌ها، تبیین روابط بین پدیده‌ها و افزودن به مجموعه دانش موجود در یک زمینه خاص است. این نوع تحقیقات نتیجه‌گرا می‌باشند. هدف از تحقیقات کاربردی توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص است. از جمله مواردی که از این تحقیق استفاده می‌گردد، برای تدوین برنامه‌ریزی کیفی مسکن با رویکرد توسعه درون‌زا می‌باشد. بر اساس توضیحات بالا مقاله فوق از حیث هدف، تحقیق کاربردی به حساب می‌آید که به دنبال تبیین میزان و مولفه‌های کالبدی مسکن در رشته معماری و افزودن آن به دانش کاربردی در این زمینه می‌باشد. از همه مهمتر آنکه محصول این مقاله نتیجه‌گرا نبوده، بلکه تصمیم‌گرا می‌باشد. نتیجتاً در

5. Conclusion oriented

6. Decision oriented

کلیت، این مقاله یک تحقیق کاربردی است که به دنبال راهکارهایی برای ارتقاء خانه مطلوب در راستای توسعه درونزا در ایران به کمک ارائه پیشنهادات و نتایج مرتبط با آن می‌باشد.

جدول ۱ ویژگی‌های تحقیقات بنیادی، کاربردی و توسعه‌های؛ ماخذ: McMillan & Schumacher, 1990, 32

شرح	بنیادی	کاربردی	تحقیق و توسعه
قلمرو تحقیق	علوم پایه، رفتاری و اجتماعی	زمینه کاربردی: پزشکی، مهندسی، تعلیم و تربیت	اجرا در یک مکان یا مکان‌های خاص
هدف	۱- آزمون نظریه‌ها و کشف عمل قوانین علمی و اصول بنیادی ۲- تعیین روابط تجربی میان یک پدیده‌های طبیعی و اجتماعی ۳- تعیین روابط تحلیلی میان حوادث گذشته و حال	۱- آزمون کارایی نظریه‌های علمی در یک حوزه خاص ۲- تعیین روابط تجربی در یک حوزه خاص ۳- تعیین روابط تحلیلی میان حوادث حال و گذشته در یک	۱- ارزیابی شایستگی یک (برنامه) ویژه ۲- تشخیص مناسب بودن فرآورده آموزشی ۳- تدوین یا تهیه برنامه‌ها یا طرح‌های ویژه
سطح گفتمان، تعمیم و تبیین‌ها	لنتراعی، کلی در حوزه علم مربوط به علوم پایه، رفتاری و اجتماعی	انتزاعی، کلی در یک زمینه خاص، کاربرد در یک زمینه خاص، شرایط ویژه	عینی، ویژه یک برنامه خاص کاربرد یک برنامه ویژه در یک زمینه خاص
نقش کارکردها	۱- افزودن به قوانین و اصول علمی ۲- پیشبرد منبع شناخت و شناسی روش شناسی برنامه (عمل) ویژه	۱- افزودن به دانش کاربردی در یک زمینه خاص ۲- پیشبرد تحقیق و روش شناسی در یک زمینه خاص	۱- افزودن به دانش کاربردی درباره یک برنامه ویژه ۲- پیشبرد تحقیق در مورد یک زمینه خاص
پیامد نهایی	مجموعه دانش علمی تأیید شده در علوم پایه، رفتاری و اجتماعی کاربردی	مجموعه دانش کاربردی، تأیید شده در یک زمینه خاص	۱- توسعه و یا تغییر برنامه ۲- دانش مربوط به زمینه

براساس ملاک گردآوری داده‌ها تحقیقات به دو دسته تقسیم می‌گردند که عبارتند از:

الف) تحقیق توصیفی (غیرآزمایشی): شامل مجموعه روش‌هایی است که هدف آنها توصیف کردن شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است.

ب) تحقیق (آزمایشی): به منظور برقراری رابطه علت و معلولی میان دو یا چند متغیر است.

بیشترین تحقیقات علوم رفتاری را می‌توان در زمره تحقیق توصیفی به شمار آورد. که هدف از تحقیق شناخت بیشتر شرایط موجود یا یاری رساندن به فرآیند تصمیم‌گیری است. خود تحقیق توصیفی شامل ۵ دسته است. که این ۵ دسته عبارتند از:

۱. تحقیق پیمایشی^۷
  ۲. تحقیق همبستگی^۸
  ۳. اقدام پژوهی^۹
  ۴. بررسی موردی^{۱۰}
  ۵. تحقیق پس - رویدادی^{۱۱} (علی - مقایسه‌ای) (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۸۵، صص ۸۲ - ۸۱)
- علاوه بر دسته‌بندی ذکر شده، روش‌های تحقیق دیگری نیز وجود دارند از جمله روش تحقیق‌های دیگر که به جز دو دسته‌بندی بالا می‌باشند می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

۱. روش تحقیق تاریخی،
  ۲. روش تحقیق فلسفی،
  ۳. روش تحقیق قوم‌نگاری^{۱۲}
  ۴. تحلیل محتوا.
- روش تحقیق پیمایشی برای بررسی توزیع ویژگی‌های یک جامعه آماری به کار می‌رود و این نوع تحقیق به سؤالاتی نظیر سؤالات زیر می‌پردازد.

۱. ماهیت شرایط موجود چگونه است؟
  ۲. چه رابطه‌ای میان رویدادها وجود دارد؟
  ۳. وضعیت موجود چگونه است؟
- بورگ و گال در سال ۱۹۸۹ تحقیق پیمایشی را به سه دسته به شرح زیر تقسیم نموده‌اند.

۱. روش مقطعی^{۱۳}
  ۲. روش طولی^{۱۴}
  ۳. روش دلفی^{۱۵} (سرمد، بازرگان و حجازی ۱۳۸۵، ۸۳).
- استاندارد کردن داده‌های جمع‌آوری شده نشان دهنده یکی از نقاط قوت تحقیق پیمایشی است. پژوهش حاضر روش تحقیق پیمایشی (Survey research method) از نوع تحقیقات مقطعی (Cross-sectional) است.

---

7. Survey Research
8. Correlational
9. Action
10. Case Study
11. Borg and Gall
12. Ethnographic Research
13. Cross Sectional
14. Longitudinal
15. Delphi Technique

در این مطالعه به جهت بررسی مساله تحقیق، شناخت بیشتر جامعه، بررسی فرضیات و تجزیه و تحلیل مسائل مربوط به آن محقق روش پیمایش را بکار گرفته شده است.

روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها

آمار توصیفی؛ آمار توصیفی را عمدتاً مفاهیمی از قبیل جدول توزیع فراوانی و نسبت‌های توزیع، نمایش هندسی و تصویری توزیع، اندازه‌های گرایش به مرکز، اندازه‌های پراکندگی و نظایر آن تشکیل می‌دهد. آمار توصیفی برای تبیین وضعیت پدیده یا مساله یا موضوع مورد مطالعه مورد استفاده قرار می‌گیرد یا در واقع ویژگی‌های موضوع مورد مطالعه به زبان آمار تصویرسازی و توصیف می‌شود. با استفاده از آماره‌های توصیفی نمای کلی متغیرها گزارش می‌شود. در این روش، پژوهشگر داده‌های جمع‌آوری شده را با استفاده از شاخص‌های آماری توصیفی، خلاصه و طبقه‌بندی می‌کند. به عبارت دیگر، در تجزیه و تحلیل توصیفی، پژوهشگر ابتدا داده‌های جمع‌آوری شده را با تهیه و تنظیم جدول توزیع فراوانی خلاصه می‌کند و سپس به کمک نمودار، آنها را نمایش می‌دهد و سرانجام، از سایر شاخص‌های آماری توصیفی آنها را خلاصه می‌کند. مهمترین فاکتورهای آمار توصیفی عبارتند از: فراوانی، درصد فراوانی، میانگین.

آمار استنباطی؛ در تحلیل‌های آمار استنباطی همواره نظر بر این است که نتایج حاصل از مطالعه گروه کوچکی به نام نمونه چگونه به گروه بزرگتری به نام جامعه تعمیم داده شود. به عبارتی محقق بر مبنای ارزش‌های حاصله در نمونه به آزمون فرضیه متوسل می‌شود و تکنیک‌های آماری مورد نیاز از طریق آمار استنباطی تامین می‌شود. در واقع از دو طریق به تحلیل داده‌ها می‌پردازد:

۱. برآورد ارزش‌های جمعیت از طریق ارزش‌های نمونه؛

۲. آزمون فرضیه‌ها.

آمار استنباطی آن دسته از روش‌های آماری است که پژوهشگر را قادر می‌سازد تا با استفاده از داده‌های دانسته شده، به اطلاعات ناشناخته برسد. یعنی جامعه‌های وسیع‌تر را که داده‌های دانسته شده از آن گرفته شده است، استنباط می‌کند. به منظور بررسی فرضیات و آزمون مدل تحقیق، با استفاده از روش‌های آمار توصیفی از قبیل رسم جداول فراوانی و نمودارها^{۱۶}، درصد فراوانی، فراوانی نسبی تجمعی، میانگین، میانه، انحراف معیار، مینیمم و ماکزیمم به توصیف داده‌ها خواهیم پرداخت و جهت تجزیه و تحلیل و بررسی سوالات، در صورت نرمال بودن داده‌ها از آزمون‌های آماری پارامتریک و در صورت غیرنرمال بودن داده‌ها از آزمون‌های آماری ناپارامتریک استفاده خواهد شد. در پایان نیز برای سنجش دقیق‌تر از نرم‌افزارهای معادلات ساختاری (Amos/lisrel) استفاده خواهد شد.

متغیرهای عملیاتی

با توجه به نظر خبرگان معاصر (ادبیات تحقیق) اولویت مولفه‌های ارزیابی مسکن از دیدگان توسعه درونزا در در ایران خاصه کلانشهر تهران با توجه به بافت و ساخت فرهنگی و جمعیتی آن به ترتیب، شامل ارزیابی: ۱- فنی و تکنیکی؛ ۲- رفتاری؛ ۳- حقوقی و اقتصادی؛ و ۴- عملکردی است. در اینجا صرفاً مولفه‌های صرفاً معطوف

به توسعه درونزا مسکن و عملکردی موردنظر است. همچنین جمع‌آوری اطلاعات در مورد ادراکات، نیازها و گرایشات کاربر به روش خودسنجی، و بررسی نگرش‌ها و رفتارها از فضا موردنظر است. در این تحقیق در زمینه‌های ادراک روان‌شناختی با تاکید بر مولفه‌ها و شاخص‌های داخلی، بصری و محیطی در حوزه کیفیت‌سنجی فضایی مسکن با تاکید بر مولفه توسعه درونزا مدنظر است. همچنین ارزیابی‌های پس از سکونت را به دو دسته تقسیم می‌کند: ارزیابی‌های پس از سکونت قیاسی و ارزیابی‌های پس از سکونت مولد. در ارزیابی‌های پس از سکونت قیاسی، پژوهشگر به منظور ایجاد هنجارها یا درک تغییرات در قبل و بعد از اجرای یک طراحی جدید، به مقایسه بین فضاها می‌پردازد. ارزیابی‌های پس از سکونت قیاسی به احتمال بیشتری مستلزم روش‌های عینی از جمله روش‌های مورد استفاده در مقیاس‌های پرسشنامه استاندارد شده هستند که بر این اساس در این پژوهش ارزیابی مبتنی بر پرسشنامه مدنظر بوده است.

نتایج توصیفی و تحلیلی پرسشنامه شهروندان

در این بخش به بررسی پرسشنامه شهروندان پرداخته می‌شود. البته تاکید بر متغیرهایی است که از دید صاحب‌نظران و خبرگان بیشترین میزان اولویت را داشته‌اند. لذا صرفاً بدلیل عدم طولانی شدن کلام به آن‌ها به اختصار اشاره شده است.

تحلیل نتایج متغیر محرمیت فضایی

برای این متغیر دو سوال در پرسشنامه با موضوعیت فضاهای باز و فضاهای درونی مسکن طرح شده و از شهروندان نظرات آنها پرسش شده است.

سوال اول: حفاظت از فضاهای باز، زمین‌های زراعی، زیبایی‌های طبیعی و زیست‌محیطی آسیب‌پذیر تا چه حد در طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران دارای اهمیت می‌باشد؟ برای بررسی این سوال از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد.

جدول ۲ آزمون t توجه به حفاظت از فضاهای باز و مقولات زیست محیطی آسیب‌پذیر؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

تعداد	میانگین تجربی	میانگین نظری	تفاوت میانگین‌ها	T	سطح معناداری
۳۸۴	۴.۰۱	۳	۱.۰۱	۳.۲۷	۰.۰۱۰

نتایج جدول حاکی از این است که میانگین تجربی توجه به حفاظت از فضاهای باز و مقولات زیست محیطی آسیب‌پذیر برابر ۴.۰۱ می‌باشد که ۱.۰۱ نمره از میانگین نظری یعنی ۳ بزرگتر است و این تفاوت با مقدار t برابر با ۳.۲۷ در سطح ۹۹ درصد ($P \leq 0.01$) معنادار است.

نتیجه تحلیل: بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که توجه به حفاظت از فضاهای باز و مقولات زیست محیطی آسیب‌پذیر به طور معناداری در نظر شهروندان دارای اهمیت و اولویت می‌باشد. با عنایت به این مورد که حفاظت از فضاهای باز میان ساختمانها، تعیین قلمرو همسایگی و نگهداشت محیط‌زیست و زیست بوم مورد توجه شهروندان بوده و زمینه توسعه درونزا در زیست بوم شهری را رفم میزند، لذا می‌توان نتیجه گرفت که

در طراحی و برنامه ریزی مسکن در کلانشهر تهران بایستی التفاتی ویژه به محیط زیست، پوشش گیاهی و جانوری و سیاستگذاری خاص برای فضاهای عمومی میان ابنیه در دستورکار قرار گیرد.

سوال دوم: امنیت فضایی و حریمیت تا چه حد در طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران دارای اهمیت می باشد؟ برای بررسی این سوال از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد.

جدول ۳ آزمون t توجه به امنیت و حریمیت؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

تعداد	میانگین تجربی	میانگین نظری	تفاوت میانگین ها	T	سطح معناداری
۳۸۴	۴.۲۱	۳	۱.۰۳	۳.۲۹	۰.۰۱۰

نتایج جدول حاکی از این است که میانگین تجربی توجه به امنیت فضایی و حریمیت برابر ۴.۲۱ می باشد که ۱.۰۳ نمره از میانگین نظری یعنی ۳ بزرگتر است و این تفاوت با مقدار t برابر با ۳.۲۹ در سطح ۹۹ درصد ($P \leq 0.01$) معنادار است.

نتیجه تحلیل: بنابراین می توان نتیجه گرفت که توجه به امنیت فضایی و حریمیت به طور معناداری در نظر شهروندان دارای اهمیت و اولویت می باشد. حریمیت و احساس امنیت از دید شهروندان از محورهای اساسی توسعه درونزا فرض شده است لذا نتیجه چنین خواهد بود که ایجاد راهکارهایی در حوزه ایمن سازی اجتماعی و امن سازی محیط ابنیه مسکونی و نقاط همجوار آن باید مورد توجه فرایند برنامه ریزی و طرح ریزی مسکن قرار گیرد. درصد معناداری بالای این مولفه نشان از اهمیت ویژه مردم به مقوله حریمیت فضایی دارد؛ هرچند که نتایج نشان می دهد به ترتیب مناطق ۱۳، ۲۲ و سپس منطقه ۳ نسبت به این مساله اولویت بیشتری قائل شده اند که با توجه به بافت و ساختار اجتماعی منطقه ۳ بعنوان منطقه مرفه و روشنفکران تهران معنادار و دارای اعتبار مفهومی است.

تحلیل نتایج متغیر سبک شناسی معماری بومی ایرانی

سوال اول: سبک شناسی معماری بومی ایرانی تا چه حد در طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران دارای اهمیت می باشد؟ برای بررسی این سوال از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد.

جدول ۴ آزمون t توجه به سبک شناسی معماری بومی ایرانی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

تعداد	میانگین تجربی	میانگین نظری	تفاوت میانگین ها	T	سطح معناداری
۳۸۴	۴.۱۷	۳	۱.۱۷	۴.۳۸	۰.۰۰۰

نتایج جدول حاکی از این است که میانگین تجربی توجه به سبک شناسی معماری بومی ایرانی برابر ۴.۱۷ می باشد که ۱.۱۷ نمره از میانگین نظری یعنی ۳ بزرگتر است و این تفاوت با مقدار t برابر با ۴.۳۸ در سطح ۹۹ درصد ($P \leq 0.01$) معنادار می باشد.

نتیجه تحلیل: بنابراین میتوان نتیجه گرفت که توجه به سبک شناسی معماری بومی ایرانی به طور معناداری در محیط خانه های شهر تهران در وضعیت مطلوبی قرار دارد. این مولفه نشان می دهد هرچند از نظر شهروندان سبک معماری ایرانی به فراموشی سپرده شده است ولی سبک شناسی معماری بومی و اصیل ایرانی می تواند از مهمترین معیارهای توسعه درونزا در کلانشهر تهران باشد. لذا پیشنهاد میشود در فرآیند برنامه ریزی و طرح

ریزی باید توجه به سبک معماری ایرانی که مملو از ظرفیتهای و قابلیت‌های درونی و درونزا است، مورد توجه ویژه طراحان و مدیران شهری قرار گیرد.

تحلیل نتایج متغیر الگوهای ساخت بومی

سوال اول: الگوهای ساخت بومی تا چه حد در طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران دارای اهمیت می باشد؟ برای بررسی این سوال از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد.

جدول ۵ آزمون t توجه به الگوهای ساخت بومی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

تعداد	میانگین تجربی	میانگین نظری	تفاوت میانگین ها	T	سطح معناداری
۳۸۴	۳.۱۶	۳	۰.۱۶	۱.۹۸	۰.۰۹۳

نتایج جدول حاکی از این است که میانگین تجربی توجه به الگوهای ساخت بومی برابر ۳.۱۶ می باشد که ۰.۱۶ نمره از میانگین نظری یعنی ۳ بزرگتر است و این تفاوت با مقدار t برابر با ۱.۹۸ در سطح ۹۵ درصد ($P \leq 0.05$) معنادار نمی باشد.

نتیجه تحلیل: بنابراین میتوان نتیجه گرفت که توجه به الگوهای ساخت بومی به طور معناداری در محیط خانه های کلانشهر در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. دلیل این امر فاصله گرفتن مردم با الگوهای سنتی و تمایل به ساخت بومی بوده که نیازمند فرایند مداخله و سیاست گذاری در این رابطه است. متأسفانه از دید مردم الگوهای ساخت فعلی پاسخگوی نیازهای روحی و روانی و کالبدی آنها نبوده و این موضوع نیازمند مداخله در فرایند سیاست گذاری و اجرایی است. پیشنهاد میشود کارگروهی در سازمان های متولی تشکیل شده و سعی در ترویج الگوهای بومی معماری از طریق بسته های تشویقی و فرهنگ سازی عمومی نمایند.

تحلیل نتایج متغیر هویت ملی و ایرانی

سوال اول: هویت ملی و ایرانی تا چه حد در طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران دارای اهمیت می باشد؟ برای بررسی این سوال از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد.

جدول ۶ آزمون t توجه به متغیر هویت ملی و بومی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

تعداد	میانگین تجربی	میانگین نظری	تفاوت میانگین ها	T	سطح معناداری
۳۸۴	۱۰.۲۸	۹	۱.۲۸	۴.۴۰	۰.۰۰۰

نتایج جدول حاکی از این است که میانگین تجربی توجه به متغیر هویت ملی و بومی برابر ۱۰.۲۸ می باشد که ۱.۲۸ نمره از میانگین نظری یعنی ۹ بزرگتر است و این تفاوت با مقدار t برابر با ۴.۴۰ در سطح ۹۵ درصد ($P \leq 0.01$) معنادار است.

نتیجه تحلیل: بنابراین میتوان نتیجه گرفت که توجه به متغیر هویت ملی و بومی به طور معناداری در محیط خانه های کلانشهر در وضعیت مطلوبی قرار دارد. این امر بیانگر این نکته است که هویت ملی و بومی هنوز در غالب مردم دارای اهمیت بوده و از این موضوع بایستی در طراحی مسکن امروز کلانشهر تهران البته با نگاهی نو و خلاقیتی مبتنی بر سنت و ویژگی های بومی بهره گرفت. هرچند که این موضوع از نظر مردم دارای اهمیت است ولی در مشاهدات میدانی پژوهشگر مشخص شده است که معیارهای هویت بومی و ملی

در کشور کمرنگ شده که مقولاتی مانند جهانی شدن، شبکه ارتباطات و فناوری‌های نوین دهکده جهانی مزیدی بر علت بوده است. تشکیل کارگروه هویت‌سازی معماری کلانشهر تهران در شهرداری و وزارت مسکن می‌تواند در این زمینه راهگشا باشد.

تحلیل نتایج متغیر انعطاف‌پذیری فضایی

سوال اول: انعطاف‌پذیری فضایی تا چه حد در طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران دارای اهمیت می‌باشد؟ برای بررسی این سوال از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد.

جدول ۷ آزمون t توجه به متغیر انعطاف‌پذیری فضایی؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

تعداد	میانگین تجربی	میانگین نظری	تفاوت میانگین‌ها	T	سطح معناداری
۳۸۴	۴.۱۸	۳	۱.۱۸	۳.۹۷	۰.۰۰۰

نتایج جدول حاکی از این است که میانگین تجربی توجه به متغیر انعطاف‌پذیری (تنوع‌پذیری، تغییرپذیری و گسترش بنا) برابر ۴.۱۸ می‌باشد که ۱.۱۸ نمره از میانگین نظری یعنی ۳ بزرگتر است و این تفاوت با مقدار t برابر با ۳.۹۷ در سطح ۹۹ درصد ($P \leq 0.01$) معنادار است.

نتیجه تحلیل: بنابراین میتوان نتیجه گرفت که توجه به متغیر انعطاف‌پذیری (تنوع‌پذیری، تغییرپذیری و گسترش بنا) به طور نسبی مطلوبیت دارد. نکته قابل تامل این است اکثر مردم از انعطاف‌پذیری مسکن و خاصه تغییرپذیری آن استقبال کرده اند و باید این موضوع در طراحی و برنامه ریزی مسکن در کلانشهر تهران مهم باشد. البته کمبود زمین و فضا، عدم‌آشنایی معماران با الگوهای انعطاف‌پذیری مسکن و برخی قوانین دست‌وپاگیر شهرداری مزید بر علت بوده که رفع آنها می‌تواند ارتقا این مهم را نیز فراهم کند.

تحلیل نتایج متغیر عناصر نمادین و سنتی

سوال اول: عناصر نمادین و سنتی تا چه حد در طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران دارای اهمیت می‌باشد؟ برای بررسی این سوال از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد.

جدول ۸ آزمون t توجه به متغیر امنیت فضایی؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

تعداد	میانگین تجربی	میانگین نظری	تفاوت میانگین‌ها	T	سطح معناداری
۳۸۴	۷.۰۱	۷	۱.۰۱	۴.۰۷	۰.۰۰۰

نتایج جدول حاکی از این است که میانگین تجربی توجه به متغیر نماد نشانه سنتی و ملی برابر ۷.۰۱ می‌باشد که ۱.۰۱ نمره از میانگین نظری یعنی ۶ بزرگتر است و این تفاوت با مقدار t برابر با ۴.۰۷ در سطح ۹۹ درصد ($P \leq 0.01$) معنادار می‌باشد.

نتیجه تحلیل: بنابراین میتوان نتیجه گرفت که توجه به متغیر نماد نشانه سنتی و ملی به طور معناداری در وضعیت مطلوبی قرار دارد. در کل باید گفت که امنیت در مسکن از مسائل مهمی مربوط به توسعه درون‌زا از دید شهروندان است و لازم است تا سیاست‌هایی در راستای ارتقا کیفی امنیت در فضا لحاظ شود. یافته‌های این بخش تاکید دارد که شهروندان معتقدند می‌توان از طریق نمادها، نشانه‌ها و سایر موتیف‌های سنتی و بومی

زمینه‌ساز ارتقا کیفیت مسکن شده و لازم است این موضوع در دستورکار طراحان و برنامه ریزان شهر قرار گیرد.

تحلیل نتایج متغیر مصالح و تکنولوژی بومی

سوال اول: مصالح و تکنولوژی بومی تا چه حد در طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران دارای اهمیت می‌باشد؟ برای بررسی این سوال از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد.

جدول ۹ آزمون t توجه به متغیر مصالح و تکنولوژی بومی؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

تعداد	میانگین تجربی	میانگین نظری	تفاوت میانگین‌ها	T	سطح معناداری
۳۸۴	۴.۱۰	۳	۱.۱۰	۴.۲۴	۰.۰۰۰

نتایج جدول حاکی از این است که میانگین تجربی توجه به متغیر مصالح و تکنولوژی بومی برابر ۴.۱۰ می‌باشد که ۱.۱۰ نمره از میانگین نظری یعنی ۳ بزرگتر است و این تفاوت با مقدار t برابر با ۴.۲۴ در سطح ۹۹ درصد ($P \leq 0.01$) معنادار است.

نتیجه تحلیل: بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که توجه به متغیر مصالح و تکنولوژی بومی به طور معناداری مطلوبیت دارد. هرچند این مورد تا حدودی متزلزل نشان می‌دهد ولی باز هم تمایل به مصالح ساختمانی بومی مانند آجر و سنگ‌های سنتی همراه با چوب‌های بومی در میان مردم اهمیت دارد. نتایج این بخش نشان می‌دهد که رغبت بیشتری به مصالح سنتی موجود نسبت به مصالح نوین نامتعارف وجود دارد؛ هرچند که نگارنده معتقد نیست جلوی ورود و استفاده از مصالح نوین که استفاده از آنها صرفه اقتصادی و تکنیکی دارد، گرفته شود ولی به‌رحال باید توجه بیشتر معطوف به مصالح بوم آورد ملی و ذخایر معادن و توانمندی‌های داخلی در این حوزه باشد.

تحلیل نتایج متغیر توجه به سلايق و خواست مردم

سوال اول: توجه به نحوه ساخت و توقعات و سلايق مردم از مسکن تا چه حد در طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران دارای اهمیت می‌باشد؟ برای بررسی این سوال از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد.

جدول ۱۰ آزمون t توجه به متغیر توجه به سلايق و خواست مردم ماخذ: یافته‌های تحقیق.

تعداد	میانگین تجربی	میانگین نظری	تفاوت میانگین‌ها	T	سطح معناداری
۳۸۴	۶.۵۱	۶	۰.۵۱	۲.۵۷	۰.۰۸۰

نتایج جدول حاکی از این است که میانگین تجربی توجه به متغیر توجه به سلايق و خواست مردم برابر ۶.۵۱ می‌باشد که ۰.۵۱ نمره از میانگین نظری یعنی ۶ بزرگتر است و این تفاوت با مقدار t برابر با ۲.۵۷ در سطح ۹۵ درصد ($P \leq 0.05$) معنادار نمی‌باشد.

نتیجه تحلیل: بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که توجه متغیر توجه به سلايق و خواست مردم به طور معناداری در محیط خان‌های مدرن کلانشهر تهران در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. این امر اهمیت زیادی دارد چراکه نشانگر اینم است که مردم در فرایند طراحی مسکن دخالت داده نشده و اصطلاحاً برنامه‌ریزی مشارکتی و

معماری اجتماعی باید سرلوحه فرایند برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی مسکن در کلانشهر تهران باشد. البته واضح است که بجای آنکه خانه‌ها برای مردم ساخته شوند، این مردم هستند که خانه‌های موجود را براساس توانمندی و انطباق بیشتر با ویژگی‌های روحی و روانی خود انتخاب می‌کنند. بهر حال این امر نیازمند مذاقه کارشناسان و سیاست‌گذاری واحد و یکپارچه برای حل مشکل پیچیده موجود است.

تجزیه و تحلیل استنباطی داده‌ها (بر مبنای متغیرهای توسعه درون‌زا و کدگذاری دستوری)

در آزمون فرضیه‌ها یا آزمون معناداری، پژوهشگر، فرضیه صفر را رد یا قبول می‌کند. یعنی اینکه اگر H_0 پذیرفته شود، فرض می‌شود که H_1 رد شده است و اگر H_0 رد شود H_1 پذیرفته شود. برای تعیین معناداری آماری یک مطالعه پژوهشی، پژوهشگر باید سطح احتمالی یا سطح معناداری آن را تعیین کند؛ تا فرضیه صفر در مقابل آن آزموده شود. اگر نتایج مطالعه احتمالی، کمتر از این سطح را نشان دهد، پژوهشگر می‌تواند فرضیه صفر را رد کند. هرگاه اثبات نتیجه‌ی پژوهش احتمال بالایی داشته باشد، پژوهشگر باید فرضیه صفر را تأیید کند؛ در حقیقت، از آنجا که فرضیه صفر، عموماً بیان نمی‌شود، قبول یا رد، در فرضیه پژوهش به کار بسته می‌شود، نه در فرضیه صفر. در این پژوهش از آزمون معتبر کلموگروف-اسمیرنوف جهت بررسی نرمال بودن توزیع متغیرهای اصلی استفاده می‌شود. این آزمون در حالت تک نمونه‌ای به مقایسه تابع توزیع تجمعی مشاهده شده با تابع توزیع تجمعی مورد انتظار در یک متغیر در سطح سنجش فاصله‌ای می‌پردازد. در تفسیر نتایج آزمون، چنانچه مقدار سطح خطای مشاهده شده از $0/05$ بیشتر باشد، در آن صورت توزیع مشاهده شده با توزیع نظری یکسان است و تفاوتی بین این دو وجود ندارد. یعنی توزیع بدست آمده توزیع نرمال است. اما چنانچه مقدار معنی داری از $0/05$ کوچکتر باشد آنگاه توزیع مشاهده شده با توزیع مورد انتظار متفاوت است و توزیع فوق نرمال نخواهد بود.

جدول ۱۱ تست نرمالیتت متغیرها؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

متغیر	نوع توزیع به کار گرفته شده	سطح معناداری	مقدار خطا	تایید فرضیه	نتیجه
ارتقاء قابلیت زندگی	نرمال	۰/۰۷۸	۰/۰۵	H_0	نرمال
سالم سازی و زیست محیطی	نرمال	۰/۲۰۰	۰/۰۵	H_0	نرمال
افزایش امنیت	نرمال	۰/۱۱۵	۰/۰۵	H_0	نرمال
کالبدی	نرمال	۰/۰۹۶	۰/۰۵	H_0	نرمال
فرهنگی و اجتماعی	نرمال	۰/۱۰۷	۰/۰۵	H_0	نرمال
اقتصادی	نرمال	۰/۲۰۰	۰/۰۵	H_0	نرمال
زیبائی شناسی	نرمال	۰/۱۱۰	۰/۰۵	H_0	نرمال

با توجه به مقادیر حاصل از آماره اسمیرنوف - کلموگروف جدول بالا می‌توان استنباط نمود که توزیع مورد انتظار با توزیع مشاهده شده برای تمام متغیرها تفاوت معنی داری ندارد و بنابراین توزیع این متغیرها نرمال است.

توجه به این که در پژوهش حاضر به روش معادلات ساختاری اشاره شده است، لذا در ادامه با استفاده از نرم افزار Amos به ارائه مدل و بررسی فرضیات پرداخته شده است.

نتیجه گیری

نتایج تحلیلی منطبق با سایر تحقیقات مرتبط با موضوع و بعنوان گروه شاهد عبارتند از:

۱. «قابلیت زندگی»: یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد که در بررسی نقش عوامل مربوط به ارتقاء قابلیت زندگی بر طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران بر مبنای توسعه درون‌زا دارای نقش معنادار و مستقیم است؛ به عبارت دیگر ارتقاء قابلیت زندگی بر طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران بر مبنای توسعه درون‌زا نقش معناداری دارد.
۲. «زیست‌محیطی و سالم‌سازی محیطی»: یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد که در بررسی نقش عوامل مربوط به سالم‌سازی و زیست‌محیطی بر طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران بر مبنای توسعه درون‌زا دارای نقش معنادار و مستقیم است به عبارت دیگر ارتقاء قابلیت زندگی بر طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران بر مبنای توسعه درون‌زا نقش معناداری دارد.
۳. «امنیت و محرمیت و هویت ملی»: یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد که در بررسی نقش عوامل مربوط به افزایش امنیت بر طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران بر مبنای توسعه درون‌زا دارای نقش معنادار و مستقیم است به عبارت دیگر عوامل مربوط به افزایش امنیت بر طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران بر مبنای توسعه درون‌زا نقش معناداری دارد. نتایج حاصل از سایر مطالعات و تحقیقات مشابه بدین قرار می‌باشد: پروفیسور حسین زاده دلیر و صفری در سال (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان تاثیر برنامه‌ریزی هوشمند بر انتظام فضایی شهر، به این نتیجه رسیده‌اند که گسترش سریع شهرها، اکثر کشورهای دنیا، از جمله کشورمان را با مشکلات متعددی روبرو ساخته است. به‌گونه‌ای که نه تنها سیاست‌های شهرسازی، بلکه مسایل اقتصادی-اجتماعی و زیست‌محیطی بسیاری از مناطق شهری تحت تاثیر این پدیده قرار گرفته‌اند. هر چند افزایش جمعیت علت اولیه گسترش سریع شهرها به حساب می‌آید، ولی پراکندگی نامعقول آن اثرات نامطلوبی بر محیط طبیعی و فرهنگی جوامع می‌گذارد. تلاش‌های زیادی برای برطرف ساختن اثرات منفی گسترش پراکنده شهرها به عمل آمده که عمده‌ترین آنها راهبرد رشد هوشمند به عنوان یکی از راهکارهای مقابله با پراکندگی توسعه شهری است که در واقع رشد هوشمند جایگزینی برای پراکندگی به حساب می‌آید.
۴. «عوامل کالبدی و عملکردی»: یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد که در بررسی نقش عوامل کالبدی بر طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران بر مبنای توسعه درون‌زا دارای نقش معنادار و مستقیم است به عبارت دیگر عوامل کالبدی بر طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران بر مبنای توسعه درون‌زا نقش معناداری دارد. نتایج حاصل از سایر مطالعات و تحقیقات مشابه بدین قرار می‌باشد:
۵. «عوامل فرهنگی و اجتماعی»: یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد که در بررسی نقش عوامل

فرهنگی و اجتماعی بر طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران بر مبنای توسعه درون‌زا دارای نقش معنادار و مستقیم است به عبارت دیگر عوامل فرهنگی و اجتماعی بر طراحی بناهای مسکونی در کلانشهر تهران بر مبنای توسعه درون‌زا نقش معناداری دارد. نتایج حاصل از سایر مطالعات و تحقیقات مشابه بدین قرار می‌باشد: هاشمی و روشنعلی در سال (۱۳۹۷) تلاش‌های زیادی برای برطرف ساختن اثرات منفی گسترش پراکنده شهرها به عمل آمده که عمده‌ترین آن‌ها راهبرد رشد هوشمند به عنوان یکی از راهکارهای مقابله با پراکندگی توسعه شهری است که در واقع رشد هوشمند جایگزینی برای پراکندگی محسوب می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. احمدی، حسن. (۱۳۷۷). عوامل ظهور و گسترش ایده مشارکت در برنامه‌ریزی و شهرسازی، فصلنامه پژوهش، پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی، پیش شماره دوم.
۲. احمدی، حسن. (۱۳۸۰). نگرشی برالگوهای برنامه‌ریزی شهری در جهان، انتشارات مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهری تهران.
۳. احمدی، قادر، کردوان نادری، سونیا. (۱۳۹۳). مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در محلات بافت جدید و قدیم شهری، مطالعه موردی: (محلّه شهرک قدس و قطارچیان شهرسندج، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات شهری، شماره ۳۳).
۴. ارجمندنیا، اصغر. (۱۳۸۰). سازمان‌های غیردولتی راهبردی مشارکت سازمان یافته، فصلنامه مدیریت شهری، سال دوم، شماره ۵.
۵. ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری. (۱۳۸۳). توسعه روستایی با تاکید بر جامعه روستایی ایران، تهران: انتشارات نی.
۶. اسلامی، سید غلامرضا. (۱۳۸۳). تقابل و تعامل توسعه درون‌زا و برون‌زا در مفاهیم محلّه و شهر، همایش علمی کاربردی توسعه محلّه ای، چشم انداز توسعه پایدار شهر تهران،
۷. اسلامی، سید غلامرضا؛ کاملنیا، حامد. (۱۳۹۲). معماری جمعی از نظریه تا عمل، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
۸. آصفی، مازیار. هاشم‌پور، پریسا؛ مهاجری، مظفر. (۱۳۹۶). امکان‌سنجی روش‌های صنعتی سازی ساختمان در تولید مسکن اسلامی. پژوهش‌های معماری اسلامی، ۵ (۴).
۹. آصفی، مازیار. ایمانی، الناز. (۱۳۹۵). بازتعریف الگوهای طراحی مسکن مطلوب ایرانی اسلامی معاصر با ارزیابی کیفی خانه‌ها سنتی. پژوهش‌های معماری اسلامی، ۱۱ (۴).
۱۰. امینی، الهام و برومند، مریم و روح‌افزا، فاطمه. (۱۳۹۲). ارزیابی عوامل مؤثر بر افزایش کیفیت فضاهای عمومی در شهرهای جدید (نمونه موردی: شهر جدید پرند، فصل‌نامه آمایش محیط، دوره ۷، شماره ۲۶).
۱۱. اهری، زهرا، حبیبی، سیدمحسن، خسرو خاور، فرهاد. و ارجمندنیا، اصغر. (۱۳۶۷). مسکن حداقل، تهران: وزارت مسکن و شهرسازی، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.
۱۲. ایافت، سید امیر. (۱۳۷۸). دستورکار ۲۱ به زبان ساده، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست با همکاری سازمان ملل متحد و کمیته ملی توسعه پایدار، تهران: نشر سازمان محیط زیست.
۱۳. بارگاهی، رضا. (۱۳۹۲). تحلیلی بر پایداری شهرهای جدید، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی دانشگاه گلستان.

۱۴. بحرینی، سید حسین. (۱۳۸۰). توسعه شهری پایدار: از فکر تا عمل، مجله محیط شناسی دانشگاه تهران، شماره ۲۷.
۱۵. بحرینی، سید حسین؛ طبیبیان، منوچهر. (۱۳۷۷). مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری، محیط شناسی، شماره ۲۱.
۱۶. برخوردار، بنفشه. (۱۳۸۷) شناخت محیط زیست، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
۱۷. بریمانی، ف.، اصغری لقمجانی، ص. (۱۳۸۹). تعیین شدت ناپایداری زیست محیطی سکونت‌گاه‌های روستایی سیستان با استفاده از مدل ارزیابی چند معیاری، فصل‌نامه جغرافیا و توسعه، سال ۸، شماره ۱۹.
۱۸. بهرام سلطانی، کامبیز. (۱۳۸۷). محیط زیست مجموعه مباحث و روش‌های شهرسازی، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
۱۹. بوتکین، دانیل و کلر، ادوارد. (۱۳۷۸). شناخت محیط زیست: زمین، سیاره ی زنده ی ما، ترجمه‌ی عبدالحسین وهاب زاده، تهران، موزه ی طبیعت و حیات وحش ایران.
۲۰. پارک، سوریک. (۱۳۸۳) شهرهای پایداری در کشورهای در حال توسعه، ترجمه ناصر محرم نژاد، تهران: انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.

منابع لاتین

1. Ab ramovitz (1956). Economic Growth I: Statement of the Problem of Keeping the United 2007–2013. Gaceta Oficial de la Republica Bolivariana, págs. 1-148.
2. Ac s, Z. A. (2011). Global Entrepreneurship & Development Index. Cheltenham, 349 pages: Edward Elga.
3. Ad Elman, I. A. (2002). Economic Growth and Social Equity in Developing Countries. Stanford: Stanford University Press.
4. Ahmad, Naveed, Zhu, Yuming, Ibrahim, Muhammad, Waqas, Muhammad and Abdul Waheed. (2018). Development of a Standard Brownfield Definition, Guidelines, and Evaluation Index System for Brownfield Redevelopment in Developing Countries: The Case of Pakistan. Sustainability, 10, 4347; doi: 10.3390/su10124347
5. Ahmad.B. 2008. Proceedings of the Sustainable Urban Development, First Edition. Tehran: University of Tehran.
6. Al exander, E.R. (1992). A Transaction Cost Theory of Planning. In: Journal of the American Planning Association 58, pp. 190-200.
7. Al exander, E.R. (2007). Institutional Perspectives on Planning: Why? Where? How? In N. Verma (ed.) Institutions and Planning, pp. 17-35. Amsterdam: Elsevier.
8. Al lmendinger, P. (2002). Planning Theory, London: Palgrave.
9. Alexander, P. (2005). Second Winds for Industrial Regions? In D. Coyle, W. & B. Ashcroft New Wealth for Old Nations: Scotland's Economic Prospects. Princeton: Princeton University Press.

10. Alexander. (2007). State growth management, smart growth and urban containment: A review of the US and a study of the heartland. *J Environ Plan Manage*; 50: 494.
11. Alker, P, et.al. (1999). *Sustainability and Cities: Overcoming Automobile Dependences*, USA: Island press.
12. Amin, P. (1997). *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. Macmillan, Basingstoke.
13. Aplur (2005). *Economic Growth* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill. ISBN 0-262-02553-1.
14. Ar thur, W.B. (1994). *Increasing Returns and Path Dependency in the Economy*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
15. Arnstein, Sherry.(1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Planning sociation*, 35.
16. Asamblea General de la República de Venezuela. (2007). *Proyecto Nacional Simón Bolívar en su Primer Plan Socialista (PPS) del Desarrollo Económico y Social de la Nación para el periodo*
17. Au dretsch, D. & M. Keilbach (2005). *Entrepreneurship Capital and Regional Growth*, *Annals of Regional Science*, 39 (3), pp. 457-69.
18. Ba rro, R.J. (1990). Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth, *Journal of Political Economy*, 98, S103-S125.
19. Ba ycan, T. (2013). *Knowledge Commercialization and Valorization in Regional Economic Development*. Massachusetts, Usa: Edward Elagar.
20. Baldwin, Richard E. 1999. Agglomeration and endogenous capital. *European Economic Review* 43 (2):253-280.